

به هریک از شهرهای بزرگ و تاریخی ایران و جهان که پا بگذارد، بدون استثنا بازاری قدیمی خواهید یافت که محل عرضه صنایع دستی و سوغات سنتی آن شهر است. اما مشهد دیرزمانی است که بازارهای قدیمی اش را فدا کرده تا بازارهای مدرن از گوشه و کنار شهر سر به آسمان بکشند.

بازار زنجر، بازار وزیر نظام، بازار نقاره خانه، بازار سنگ تراش ها، بازار خراط ها و بسیاری از بازارهای دیگر به بهانه بازسازی، نوسازی و بهسازی شهر زیر خروارها خاک مدفون شدند و گرچه وعده های گوناگونی برای ایجاد بازارچه مخصوص صنایع دستی و سوغات در طول سال های اخیر مطرح شده است و حتی برخی از آن ها مدتی نیز برپا بوده اند، هیچ کدام دوام نداشتند. در ادامه نگاهی می اندازیم به فرجام بازارهایی که با نام صنایع دستی شروع به کار کردند اما بعد از مدتی تعطیل شدند.

● ساختمان فیروزه میدان شهدا؛ بازاری که تنها نامش به یادگار ماند از زمانی که مشهد، شهر جهانی گهرسنگ شد، موضوع تجمع فیروزه تراشان و فعالان این عرصه در یک بازار مطرح و حتی ساختمانی به نام «فیروزه» در میدان شهدا نام گذاری و قرار شد همه فعالان گهرسنگ هاد آن مستقر شوند. ریزی هایی نیز در این زمینه صورت گرفت، اما توافق حاصل نشد.

● گذر فرهنگ و هنر برج آسمان؛ بازاری که گذرا بود

سال ۱۳۹۷ وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی تصمیم به ایجاد گذرهای فرهنگ و هنر در شهرهای مختلف کشور گرفت. این گذرها در ۱۲ استان ایجاد شدند. در مشهد نیز ۷۰ غرفه در مجتمع تجاری برج آسمان به هنرمندان اختصاص یافت که سهم هنرمندان صنایع دستی از این همه فقط ۱۲ غرفه بود. این گذر اما مدت زیادی دوام نیاورد و با شیوع ویروس کرونا در جهان و کم شدن تعداد زائران مشهد، گذر فرهنگ و هنر نیز خالی از هنرمندان شد.

● مجتمع چشم و چراغ؛ وعده ای که خیلی زود خاموش شد

سال ۹۸ وعده ایجاد مرکز خرید سوغات و صنایع دستی مشهد در بازارچه «چشم و چراغ» گنبد سبز از زبان ناصر رسولی، نماینده معین اقتصادی شهرستان مشهد، مطرح شد اما این وعده هیچ گاه از حرف فراتر نرفت و با خارج شدن نسبی معین اقتصادی ها از دستور کار استانداری، پیگیری این موضوع به فراموشی سپرده شد.

مهدی زاده، مالک مجتمع چشم و چراغ، توضیح می دهد: برای ساخت این مجتمع از آجرهای ۵۰۰ خانه تخریب شده ده تا چهارصد ساله مشهد، زیر نظر مرمت کاران میراث فرهنگی استفاده کردیم و از آنجایی که ظاهر مجتمع ترکیب مدرنیته و سنتی را هم زمان دارد، پیشنهاد دادیم ۳۰ مغازه این مجتمع در اختیار هنرمندان صنایع دستی مشهد قرار گیرد. آن زمان پویا محمودیان، معاون وقت صنایع دستی وزارت میراث فرهنگی، نیز از مجتمع بازدید کرد و وعده حمایت داد اما به محض ترک مشهد، دیگر حتی جواب تلفن ما را هم نداد. با توجه به اینکه بودجه بسیاری صرف ساخت این مجتمع شده است، دیگر نمی توانیم برای وعده مسئولان صبر کنیم و قصد داریم این مجتمع را به فروشندگان لوستر و روشنایی اختصاص دهیم.

● خانه تاریخی ملک

استفاده از خانه های تاریخی به عنوان محلی برای فروش سوغات و صنایع دستی در بسیاری از شهرهای ایران و جهان متداول است، زیرا فرصت خوبی است تا گردشگر ضمن بازدید از خانه تاریخی بتواند سوغات مورد نیازش را نیز تهیه کند. در مشهد نیز از سال ۱۳۸۲ خانه تاریخی ملک به عنوان مرکز آفرینش و پژوهش هنرهای سنتی زیر نظر اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی خراسان رضوی فعالیت می کند و محل تجمع هنرمندان صنایع دستی است. اما از دیهشت امسال طبقه اول این خانه به فضای اداری اختصاص یافته است و هنرمندان تنها در فضای طبقه همکف حضور دارند.

● مصلائی تاریخی مشهد

مصلائی مشهد که ۱۵ ده سال ۱۳۱۰ به عنوان یکی از میراث ملی ایران به ثبت رسید، در زمان ساخت، خارج از حصار شهر مشهد بوده است و با نام مصلائی پایین خیابان شناخته می شود. این بنا که در دوران صفوی محل اقامه نماز جمعه مردم مشهد بوده است، حدود ۲۰ سال است که مرکز آفرینش و پژوهش هنرهای سنتی اداره کل میراث فرهنگی خراسان رضوی شده است. از اسفند ۱۴۰۰ اداره میراث فرهنگی تصمیم به تغییر شیوه چیدمان هنرمندان این بنا گرفت. این تصمیم اردیبهشت ۱۴۰۱ عملی شد و با انتشار فراخوان جدید قرار است کارگاه های این بنا به هنرهای بومی خراسان یا اولویت هنرهای در حال منسوخ شدن اختصاص یابد.

صنایع دستی «خانه» ندارد

هنرمندان صنایع دستی در میزگرد شهرآرا خواستار راه اندازی اتاق فکر و اندیشکده ای برای بازاریابی هنرشان شدند

شیماسیدی

شاید کلیشه ای به نظر برسد؛ پرداختن به مشکلات هنرمندان صنایع دستی آن هم به بهانه روز جهانی صنایع دستی. شاید هم به نمایش شبیه باشد، یکی از آن نمایش هایی که هنرمندان صنایع دستی زینت بخش مراسم می شوند و فروتنانه در حاشیه می ایستند، نه در متن.

عنوان میزگرد اختصاصی روزنامه شهرآرا برای «بررسی مشکلات هنرمندان صنایع دستی مشهد» نیز گرچه کلیشه ای است. دستاورد رضایت بخشی دارد. دست کم در کلام هنرمندان حاضر در نشست این طور بیان شد. بیشتر فرصتی فراهم شد برای هم اندیشی، برای فهرست کردن مشکلات و چاره اندیشی دسته جمعی، آن هم در زمانی که هنرمندان بیش از هر وقت دیگری در شهر پراکنده شده اند و مکان مشخصی برای گردهمایی و تبادل نظر ندارند. در این میزگرد که با حضور پنج تن از هنرمندان صنایع دستی و معاون صنایع دستی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی در دفتر روزنامه شهرآرا برگزار شد، تلاش کردیم در پی راهکار بگردیم. نیاز به تشکیل اتاق فکر برای هم اندیشی و مشورت هنرمندان صنایع دستی با یکدیگر، نیاز به اختصاص فضاهایی در شهر برای معرفی صنایع دستی به زائران با ایجاد ورکشاپ هایی از سوی هنرمندان، برگزاری دوره های دیجیتال مارکتینگ برای هنرمندانی که به صورت سنتی کار می کنند، ایجاد بازار اختصاصی صنایع دستی در مشهد و... از جمله پیشنهادهای مطرح شده در این جلسه بود.

صنایع دستی داشتیم اما از بین رفت. پیشنهاد می کنم شهرداری دوباره این بازارچه را در مکان جدیدی که به نظر می رسد کوهسنگی مکان مناسبی باشد، ایجاد کند.

● حمایت یعنی اینکه هنرمند یک مکان امن داشته باشد

سارا افغانی تنها ۱۲ سال سابقه کار در سفال و سرامیک دارد. اما می گوید در همین بازه زمانی توانسته است نتیجه فراز و فرود حمایت از هنرمندان را ببیند. اومی گوید: در یک بازه زمانی خاص، تعداد زیادی از هنرمندان را بیمه کردند. در آن بازه چون شرایط را آسان می گرفتند، حتی کسانی که خیلی کار نمی کردند، هم بیمه شدند. اما حالا چند سالی است که به سختی کسی را بیمه می کنند و بسیاری از هنرمندان با اینکه شغل اصلی شان صنایع دستی است، بیمه نیستند. برخی افراد هم تنها به دلیل اینکه چند ماه کرونا بود و نتوانستند حق بیمه را پرداخت کنند، بیمه شان قطع شده است. کسی که ۴۰ سال دارد، دیگر نمی تواند زیاد کار کند و در این شرایط به سختی روزگار می گذراند.

افغانی که دو سال و نیم در شرایط شیوع کرونا مسئولیت اداره مرکز آفرینش های هنری مصلی را به عهده داشته است، می گوید: حمایت از نظر من، این است که هنرمندان صنایع دستی محیط امنی داشته باشند، تا حتی کسانی که کارگاه انفرادی دارند هم بتوانند دست کم یک بار در ماه دور هم جمع شوند و با هم تعامل کنند و در جریان اخبار قرار بگیرند.

● هنرمند مجبور می شود با وام صنایع دستی خودرو بخرد حدود ۲۵ سال از عمر سعید منظمی در دنیای چوب و معرق گذشته است. او با تکیه بر سابقه اش می گوید: برخی ایراد می گیرند و می گویند هنرمندان صنایع دستی وام گرفته است و رفته ماشین خریده، من می گویم مجبور است، چرا؟ چون صنایع دستی بازار ندارد، باید برو د اسنپ کار کند و خرج زندگی اش را در بیاورد. اگر شمار خانه هنرمندی را بنویزید و بگویید از این محصول صتا در عرض یک ماه می خواهم پولش را هم بپردازید، هنرمند به جای یک ماه در عرض یک هفته کار را آماده می کند، چرا؟ چون پولش را پرداخت کرده اید.

او نیز چون هنرمندان دیگر معتقد است معاونت صنایع دستی باید محفلی برای همفکری و تعامل هنرمندان باشد، نه فقط مکانی برای تمدید گواهی نامه.

● گهرسنگ برند و بازار رضا مرکز صنایع دستی مشهد است بحث دوباره به تعریف صنایع دستی برمی گردیم؛ سازگاری با محیط زیست یکی از مزایای اصلی صنایع دستی است. منظور از سازگاری، نبود نیاز به حمل و نقل و آلودگی هواست. اما اکنون مشهد مرکز فروش صنایع دستی خاتم شیراز و ترمه یزد و مینا کاری اصفهان شده است. این در حالی است که ما در مشهد، برند خودمان را داریم؛ شهر جهانی گهرسنگ ها. اما موضوع گهرسنگ ها بیشتر محدود به موزه علوم زمین، موزه خراسان بزرگ و کارگاهی در توس شده است. چرا تلاشی نمی شود تا گهرسنگ ها در بازارها هم دیده شوند؟

غلامرضا غلامیان که از سال ۱۳۴۸ در حرفه گهرسنگ ها مشغول به کار است و برای خرید دستگاه تراش به چین نیز سفر کرده، معتقد است مشهد راه خود را در گهرسنگ ها

تعداد هنرمندان صنایع دستی استان: ۱۹۷۲۳ نفر

تعداد شاغلان دارای کارت صنعتگری: ۴۴۰۳ نفر

تعداد رشته های صنایع دستی فعال در استان: ۸۵ رشته

وضعیت اشتغال ایجاد شده در سال ۱۴۰۰: ۱۴۷۷ نفر

● شهر بازارهای ایران؛ بازار ویژه صنایع دستی ندارد معاون صنایع دستی استان در صحبت هایش به مقایسه مشهد و اصفهان می پردازد و یکی از دلایل فروش اندک صنایع دستی مشهد را کم بودن تعداد گردشگران این شهر بیان می کند؛ این در حالی است که بنا بر آمارها، مشهد بیشترین تعداد زائر را در ایران دارد.

اما شاید بزرگ ترین مشکل مشهد، نبود یک بازار متمرکز برای فروش سوغات و صنایع دستی باشد. با اینکه بازارهای فراوانی در شهر داریم که در برخی نیز به صورت پراکنده صنایع دستی به فروش می رسد، یک مکان جامع که بتوانیم بگوییم مرکز صنایع دستی و سوغات مشهد است، نداریم و این موضوع باعث پراکندگی هنرمندان در شهر شده است. همه این هادر حالی است که دو مرکز آفرینش هنرهای سنتی مشهد نیز که جای خود را به عنوان مرکز تجمع هنرمندان بین مردم باز

کرده بود، در ماه گذشته با مشکلاتی روبه روشده بودند. باید گفت تلخی این اتفاق در مشهد از این منظر بیشتر است که تعداد خانه های تاریخی باقی ماند در مشهد بسیار کم است. اکنون تنها حیاط و طبقه همکف خانه داروغه قابل بازدید برای عموم مردم است. در خانه توکلی نیز تنها بخش کوچکی از آن به عنوان موزه مکتبخانه قابل بازدید است. بقیه خانه ها هم در آستانه نابودی قرار دارند. در این میان کم فروغی خانه ملک و مصلائی تاریخی بیشتر به چشم می آید.

محسن بیوکی خبر تعطیلی دو مرکز آفرینش هنرهای سنتی مشهد را تکذیب می کند و می گوید: ما به هیچ هنرمندی نگفتیم که خانه ملک را ترک کند و این خانه هنوز با تاق هنرمندان است، منتها به دلیل مشکلات مالی، طبق قانون باید ساختمان این معاونت را که ملکی است جاری بود، تحویل می دادیم و خودمان مجبور شدیم به خانه ملک اسباب کشی کنیم.

بیوکی در پاسخ به سؤال خبرنگار ما استقرار معاونت

صنایع دستی در ساختمان موزه بزرگ را تخلف می خواند و

می گوید: قرار است برای نمایش آثار هنرمندان صنایع دستی در موزه خراسان بزرگ فضای در نظر بگیریم. همچنین اگر ضرورت پیدا کند رورش کشتاپ هایی را در همان موزه راه اندازی می کنیم

و از استادان رشته های مختلف هنری دعوت می کنیم بیایند به شکل زنده کار تولید کنند اما این چرخشی و برای همه هنرمندان است، زیرا نگاه ما کلی است و همه هنرمندان باید از امکانات معاونت صنایع دستی به صورت مساوی بهره مند شوند.

● هنرمندان رشته های هنری در حال منسوخ شدن به مصلائی

تاریخی می آیند

ابراهیم نیا نیز روند انتشار فراخوان و استقرار هنرمندان در بنای تاریخی مصلی را چنین توضیح می دهد: از دی ماه سال ۱۴۰۰ حدود ۱۷ هنرمند به معاونت صنایع دستی مراجعه کردند و گفتند چرا باید یک عده هنرمند ثابت در مصلی و خانه ملک باشند، اگر فضایی هست ما هم می خواهیم استفاده کنیم. بر همین اساس تصمیم گرفتیم تغییراتی در چیدمان بنای مصلی و خانه ملک ایجاد کنیم تا فرصتی برابر به همه هنرمندان بدهیم. بر اساس فراخوانی که منتشر کردیم، اولویتمان در بنای تاریخی مصلی رشته های صنایع دستی بومی در حال منسوخ شدن است: مانند نقاشی قهوه خانه ای، سنگ تراشی، شعر بافی، سفالگری، کاشی پزی، نمد مالی، گیوه بافی و... این رشته ها در صد بومی استان خراسان هستند. او تعداد هنرمندانی را که برای حضور در بنای تاریخی مصلی درخواست دادند، هفت نفر بیان می کند و می گوید: چهار هنرمند نیز از قبل در بنای تاریخی مصلی باقی خواهند ماند. اگر کسی دیگر درخواست ندهد در اولویت سوم باقی فضا های خالی را در اختیار هنرمندان سابق خواهیم گذاشت. پرداخت حق شارژ ماهانه ۵۰ هزار تومان به ازای هر متر مربع از فضای مصلی شرط جدید استقرار در این فضا ست.

معاون صنایع دستی استان اولویت حضور هنرمندان در خانه ملک را به رشته های دارای جذابیت بصری می دهد و می گوید: خانه ملک چون گردشگر دارد، رشته هایی را پیش بینی کردیم که جذابیت بصری دارند، نگارگری، سازه های سنتی، فیروزه کوبی از دیگر رشته هایی است که او نام می برد.